

AÇIKLAMALI YÜREK BİLİMİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Süleyman Sami İlker

Türkçenin bilim dili olup olmadığına dair tartışmalar zaman zaman ortaya çıksa da -ki kesinlikle Türkçe bir bilim dilidir- Osmanlı Devleti'nin son dönem aydın ve edebiyatçılarının etkisiyle var olan gizli güç ortaya çıkmış ve özellikle Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Dili Tetkik Cemiyetini -daha sonra Türk Dil Kurumunu (TDK)- kurdurmasıyla başlayan "millî dil" bilinci, bilimsel bir tabana oturmuş; etkisini bazı dönemsel savrulmalar dışında sürdürmüştür. Günümüzde, Atatürk'ün emanetine büyük bir yetkinlik ve çabayla sahip çıkmışlığı görülmektedir.

Türk milletinin yaşadığı topraklarda Türkçe; komşu kavimlerin dillerini etkilemiş, onlardan da etkilenmiştir. Ancak geçmişte, özellikle okumuş, münevver kesimlerde- Türkçe dil hassasiyetinin zayıfladığı dönemlere dair örnekleri tarihsel metinlerde çokça görmek mümkündür. Selçuklular Dönemi'nde Farsçanın, Osmanlılar Dönemi'nde medreselerde Arapçanın bilim dili olarak kullanılması akla geliveren ilk örneklerdir. Bugün de maalesef, Tanzimat Dönemi'nde Fransızcanın, 1950'lerden itibaren ise İngilizcenin dünya iletişim dili olarak kullanılmasına başta Tıp Fakülteleri olmak üzere, bir kısım öğretim üyelerinin ve bilim adamlarının yabancı kelimelerin Türkçe karşılıkları konusunda hassasiyet göstermediklerini; yetişen yeni kuşak genç hekimlerin de yabancı kökenli tıp terimlerini -çoğunun alışkanlık sebebiyle olduğu söylenebilir- sorgulamadan kabul edip gündelik hayatlarına ve bilimsel yazılarına geçirdiklerini görmekteyiz. Ana dilini, bilim dili hassasi-

yeti ve zenginliği ile öğretmediğimiz için de "tercüme Türkçesi" olarak ifade edilebilecek tatsız tıbbi metinlerle çok sık karşılaşırız. "MR"yi "em-ar" diye İngilizce okuyorken "BT"yi "be-te" şeklinde Türkçe okuyoruz. "MR"yi Türkçe "me-re" şeklinde okumamız hâlinde, muhababımız şaşırıyor. Kötü niyet olmadığı muhakkak ancak Türkçe dil bilinci, hassasiyeti, özensizliği olduğu da gün gibi ortadadır.

Her şeye rağmen yaşayan Türkçenin en duru şekli, halkın dilinde yaşamış; halk ağzından yapılan derlemelerle birçok kelime ve terim yeniden işlek hâle getirilmiştir. *Kutadgu Bilig*, *Dîvânü Lugâti't-Türk* gibi kaynak eserler ile Yunus Emre ve benzeri halk ozanlarının eserleri, hep güzel kaynakları oluşturmuşlardır. Halk dilinde; yazı dilinde kullanılmayan fiiller, isimler ve pek çok eski Türkçe kelime yaşamaktadır. Bu örneklerin köken bilimi, anlam bilimi ve gramer incelikleri açısından

değerlendirilerek ihtiyaca göre yeni türretmeler yapılması da gerekmektedir. Yeni buluş yapan, haklı olarak ona ad koyma hakkına da sahiptir. Bu tür yabancı kelimelerin bir bölümünün dile girmesi engellenemese de TDK'nin hemen her bilim alanı için oluşturacağı ve dil bilimi danışmanlarının da doğal üye olarak bulunacağı Türkçe Bilim Dili Danışma Kurullarıyla yabancı sözcükler yerleşmeden yerlerine Türkçeleri üretilip konabilir. Üretilen bu kelimeler; basın merkezlerine, bilim camialarına, sivil kuruluşlara ve yazarlara iletilebilir. Bunun için Millî Eğitim, Kültür Bakanlıkları, basın organları ve ilgili sivil toplum kuruluşları ile ortak fikir ve eylem birliği çabaları gösterilebilir.

Dil bilimci olmayan ancak Türkçe dil hassasiyeti ve bilinci olan pek çok bilim adamı; bu konuda ferdi veya ekip hâlinde çabalar göstermişler, kendi çabaları ile veya bazı kurum ve kuruluşların desteği ile hazırladıkları sözlükleri basılı eser hâline getirmişlerdir. Bunların birçoğunda ortak sorun, sözlük bilimi ve sözlük yazıcılığı ilkelerine yeterince uyulmaması ile eser sistematığı konusunda yetersizlik ve eksiklikler görülmüştür. Tabii olarak böyle bir eserin kullanımını ve işe yararlılığı düşük olacaktır.

TDK'nin "Terim Sözlükleri" dizisinin 12.si olan Esmeray Barın Acartürk'ün *Açıklamalı Yürek Bilimi Terimleri Sözlüğü* adlı eserinin, yukarıda ifade edilen hatalardan mümkün olduğu kadar kaçınılarak hazırlandığı görülmektedir. Sözlük, 2020 yılında basılmış olup etiketinde "460 s.: 24cm. (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları; 1327; Terim Sözlükleri Dizisi: 12) ISBN 978-975-17-4539-9, 1. Sözlükler, Yürek Bilimi 2. Sözlükler, Kardiyoloji 3. Sözlükler, Kalp Hastalıkları" bilgileri verilmektedir. Bu bilgilerden "Yürek Bilimi" teriminin "Kardiyoloji" ve "Kalp Hastalıkları" terimlerinin Türkçesi olarak tü-

retilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bugün her ne kadar "yürek" kelimesinin soyut anlamları pek çok alanda kullanılsa da ve "kalp" kelimesine artık Türkçeleşmiş bir kelime muamelesi yapsak da "Yürek Bilimi" terimi yerleşecektir diye düşünebiliriz.

Yazar, "Sunuş" yazısından önce 5. sayfa da eserini Atatürk'e ithaf etmiş ve bunu Atatürk'ün kalpaklı fotoğrafının altına "Ülkemi ve varlığımı borçlu olduğum Atatürk'üme..." cümlesiyle belirtmiştir. Hemen arka sayfada da Mustafa Kemal Atatürk'ün 1929-1938 yılları arasında söylediği Türk dili ile ilgili görüşleri yer almıştır. Eserin nasıl hazırlandığı hususu, 17-22. sayfalarda "Sözlüğün Hazırlanmasında Tutulan Yol" bölümünde izah edilmiştir. Bazı sözlüklerde tercih edilen önce terimin yazılıp açıklamanın önerilen Türkçe terimle birlikte verildiği yöntemin benimsenmediği, bunun yerine bütün açıklamaları tek bir satırda vermenin ve önerilen Türkçe kelimenin de mavi ile yazılmasının uygun olduğu ifade edilmiş; madde başı olan terimle aynı anlamı taşıyan terimlerin, açıklamanın sonunda koyu olarak verildiği ve bunların da ayrıca sözlükte madde başı olarak yer aldığı ifade edilmiştir. Okunuşları aynı, anlamları farklı olan sözcükler numaralandırılmış; yine yabancı dilde tek sözcükle kullanıldığı hâlde Türkçede farklı anlamlarda kullanılıyorsa iki ayrı satıra alınmış; "bloğu / bloku" gibi yazım yanlışı düzeltilmiş; henüz uygun ve kısa karşılığı bulunamamış terimler, olduğu gibi bırakılmıştır. Ayrıca okuyucuda ve araştırmacılarda bir alışkanlık oluşturması amacıyla "sayrılı" ve "sayrı" kelimelerinin "hastalık" ve "hasta" karşılığında kullanıldığı da belirtilmiştir. Doğrudan yürek bilimiyle olmasa da açıklamalarda kullanılan başka yabancı bir terimin de madde başı olarak yer aldığı görülmektedir.

Sözlükte madde başı dâhil olmak üzere yan yana dört bölme kullanılmış, birinci bölmede “Kullanılan Terim”, ikinci bölmede “Yabancı Dil”, üçüncü bölmede “Önerilen Terim” ve dördüncü bölmede de “Tanım” kelimeleri mavi mürekkeple üst başlık hâlinde yer almıştır. Abecesel dizimde her harf başlığında bunlar yinelenmiştir. Madde başlarının yazılışlarıyla ilgili örnek vermek gerekirse oluşturulan dört sütunun ilkinde, hâlen kalp (yürek) hastalıklarında ve tıpta yaygın kullanılan kelimelerin Türkçe okunuşları ile (prolapsus, yabancı dilde özgün hâli “prolapse”) veya yaygın alışkanlık ile yabancı kelimenin özgün hâldeki yazılışları da (“floppy” kapak sendromu) madde başı olarak kullanılmıştır. İkinci sütunda, madde başı kelime veya terim, genellikle İngilizce kitaplardaki yazılışı ile yer almıştır. Üçüncü sütunda ise “Önerilen Terim” ifadesi ile Türkçe bir ifade veya Türkçeye yerleşmiş şekli ile kullanımı teklif edilmektedir. Dördüncü ve son sütunda ise madde başı kelimenin tanımını yapılmış ve ilgili başka madde başı kelime veya terimlere bakınız “bk.” kısaltması ile yer almıştır.

Sözlükte odacık (kamara), sığa (kapasite), kılcal (kapiller), ana (kardinal), borucuk (kanül), minigözler (mikroskop), geçişim (ozmoz), yemek borusu (özofagus), kendi kendine (otonomi), zorlanma (stres), dinleme aleti (steteskop) gibi güzel örnekler yer almıştır.

Bunlardan başka “acardia: yürek yokluğu”, “absorbent: soğurgan”, “exocrine: dış salgı”, “fatal: öldürücü”, “fiber: lif”, “isotropic: eş yönlü”, “impulse: uyarı”, “interior: iç”, “lipoma: yağ uru”, “metastasis: sıçrama”, “microvasküler: mini damarsal”, “monophasic: tek evreli”, “morbid obesity: sayrılıklı şişmanlık”, “obliteration: tam kapanma”, “outflow: dış akış”, “painkiller: ağrıkeser”, “paliative: hafifletici”, “sediment: tortu”,

“sequence: dizi”, “sickle cell anemia: orak göze kansızlık”, “spectral: görüntüsel”, “stroma: destek doku”, “symptom: belirti”, “systole: yürek kasılması”, “trocar: deleç”, “uptake: tutulum”, “vasorelaxant: damar gevşetici” gibi örneklerde görülen Türkçe terimlerin hekimlerimizce rahatlıkla kullanılabilceğini söyleyebiliriz. Bunun için biraz çaba yetecektir.

367-410. sayfalar arası ise “Yabancı Terim-Önerilen Terim Dizini” başlığıyla tıpta, özeldede ise kalp hastalıklarında yaygın kullanılan -birçoğunun kaynağı, ölü bir dil olan Latince olmak üzere-, İngilizcedeki yazılışlarıyla madde başı olan kelimeler ve karşılığında ise önerilen kelime veya terim, abecesel bir dizin şeklinde yer almaktadır.

411-460. sayfalar arasında “Önerilen Terim-Kullanılan Terim Dizini” başlığıyla bu defa Türkçe ve Türkçeleşmiş tıp ve Yürek Bilimi (Kardiyoloji) kelimeleri madde başı olarak verilmiş, karşılarda Latince kökenli ve İngilizce terimler yer almıştır. Bu iki dizin de sözlükten yararlanmayı oldukça kolaylaştıracak, terimlerin Türkçeleştirilmesi çabasını çok daha aydınlık olarak gösterecektir. TDK’ye basılması talebi ile herhangi bir alanda sözlük çalışması sunacak kişi veya ekiplerin, bu eseri sistem olarak incelemesinde yarar görmekteyim.

Özenli baskısı, kaliteli kâğıdı ile büyük emek verilmiş *Açıklamalı Yürek Bilimi Terimleri Sözlüğü* kitabı için, yazarı Prof. Dr. Esmeray Barın Acartürk’ü gönülden kutlarım. Ayrıca eseri inceleyen ve bu vesileyle sözlüğe olumlu katkıları olduğunu düşündüğüm Prof. Dr. Hamza Zülfiyar ve Prof. Dr. Abdi Bozkurt’a katkıları sebebiyle teşekkür ederim. TDK’nin değerli Başkanı Prof. Dr. Gürer Gülsevin’i ve sözlüğün basımında emeği geçen bütün çalışanları kutlarım.